

УДК 631.143

Я.І. Костецький, к.е.н., доц.

Л.П. Матійчук, к.е.н., доц.

Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ (ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Розглянуто сучасний стан ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Тернопільської області. Проведено аналіз проблем ресурсного потенціалу і можливостей підвищення ефективності, який дає змогу одержати науково обгрунтовані та достовірні результати і висновки стосовно вдосконалення майна агропромислового комплексу, а також правильно оцінити конкретні моменти розвитку цього процесу.

Обгрунтована якісна характеристика і склад основних та оборотних засобів виробництва, що складають майновий потенціал галузі.

Використання офіційної статистичної звітності сільськогосподарських підприємств дало змогу виявити взаємозв'язок та взаємозалежність різних чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру, втілених у певних виробничих ресурсах, структури виробничих витрат з результатами господарювання.

Проведений аналіз стану ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств області свідчить про те, що забезпеченість їх технікою доведено до критичного рівня, особливо це стосується технічних засобів. Близько 70 % сільгосптехніки вичерпали свій ресурс, а придбані зарубіжні аналоги підвищують собівартість продукції і роблять її неконкурентоздатною на ринку.

Ключові слова: *ресурси, потенціал, амортизація, інвестиції, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт вибуття.*

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання потребують переведення підприємств усіх форм власності на індустріальну основу широкого застосування ресурсозберігаючих, інтенсивних технологій. Це передбачає корінні зміни виробничої структури аграрної сфери. Структурні зрушення в економіці країни і регіону визначають нові підходи до організації сільськогосподарського виробництва з метою його раціоналізації та підвищення ефективності.

І © Я.І. Костецький, Л.П. Матійчук, 2013 аровиробниками проблеми підвищення ефективності ресурсного потенціалу повинна приділятися особлива увага, оскільки від раціонального використання

виробничих ресурсів залежать усі економічні показники аграрних підприємств: виробництво продукції, її собівартість, продуктивність праці, прибуток, рентабельність, фінансовий стан.

Саме тому кожне сільськогосподарське підприємство повинно постійно вишукувати резерви підвищення ефективності якісного і кількісного складу засобів виробництва як основних, так і оборотних, що складають майновий потенціал галузі. Трансформаційні процеси в аграрній сфері країни і області вимагають нових підходів до організації сільськогосподарського виробництва з метою підвищення його ефективності [1, 2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В умовах реформування та інтенсифікації аграрного виробництва особлива роль повинна відводитись якісним характеристикам і кількісному складу основних виробничих засобів, що складають матеріальну базу галузі.

Висока забезпеченість підприємств матеріальними ресурсами сприяє підвищенню продуктивності праці, ефективному використанню оборотних засобів, збільшенню обсягів виробництва та зниженню собівартості продукції.

Науково-технічний прогрес, як основа подальшого розвитку сільського господарства, передбачає не тільки удосконалення машин і механізмів, будівель і споруд, організації і технології виробництва, виведення високопродуктивних порід та високоврожайних сортів рослин, системи обробітку землі та ведення тваринництва. Тому проблема аналізу і контролю ефективності використання ресурсного потенціалу, яка тісно пов'язана з фінансовими результатами сільгоспдприємств, є надзвичайно актуальною та привертає увагу багатьох вчених і практиків.

Питання ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств розкриті у роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, зокрема П.І. Гайдуцького, І.Г. Кириленка, М.І. Ковальчука, Г.І. Купалової, І.Д. Лазаришиної, Л.Д. Лахтіонової, Н.В. Тарасенко та багатьох інших.

Однак проведені дослідження дають підстави стверджувати про відсутність системного підходу до вивчення ефективності використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств і питань його раціональної структури.

Метою статті є узагальнення та розробка методичних підходів до аналізу використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств як основної ланки підвищення прибутковості та рентабельності

виробництва, виходу його із кризи та створення умов для стійкого і ефективного його функціонування.

Викладення основного матеріалу. За останні роки у сільгоспідприємствах Тернопільської області відбулося значне погіршення матеріально-технічного забезпечення. У 2012 р. в області на 1000 га ріллі припадало 7 тракторів, тоді як у 2000 р. цей показник складав 14 одиниць, на один кукурудзозбиральний комбайн припадало по 5701 га посівів кукурудзи на зерно, на зернозбиральний комбайн по 360 га посівів зернових і зернобобових культур (без кукурудзи), порівняно з 326 га у 2011 р. Хоча сумарні енергетичні потужності сільськогосподарської техніки та робочої худоби (в розрахунку на механічну силу) в аграрних підприємствах за 2012 р. зросли на 2,2 % і на кінець року склали 813 тис. кВт. На 100 га посівної площі в 2012 р. припадало по 151 кВт енергетичних потужностей, що на рівні 2011 р. Упродовж 2012 р. сільськогосподарські підприємства списали 48 тракторів, 15 зернових, 6 кормозбиральних, 7 бурякозбиральних, 1 кукурудзозбиральний комбайн.

Натомість, у 2012 р. аграрії закупили 158 тракторів, 21 зернозбиральний комбайн, 79 машин посівних та садіння, 68 сівалок, 19 одиниць техніки для післяурожайних робіт [8].

У 2012 р. сільськогосподарські підприємства придбали загалом 201 одиницю високоефективної техніки іноземного виробництва (на суму 132,2 млн. грн.), що дозволило застосовувати в аграрному виробництві нові прогресивні технології, забезпечити економію матеріальних та енергетичних ресурсів і, як наслідок, дозволило значно знизити собівартість продукції.

Оновлення машинно-тракторного парку відбувається за державною підтримкою підприємств шляхом часткової компенсації коштів, затрачених на придбання складної сільськогосподарської техніки та обладнання пільгового кредитування та через систему фінансового лізингу [3].

У 2012 р. на умовах лізингу підприємства придбали 5 одиниць різної вітчизняної техніки (на суму 1,1 млн. грн.) та 2 трактори за пільговими кредитами (на суму 0,4 млн. грн.). Забезпеченість господарств сільськогосподарською технікою і обладнанням складає в цілому по країні 50–60 %, в Тернопільській області цей показник дещо кращий. Наявні виробничі засоби зношені на 70–80 %.

Таблиця 1

Наявність основних видів техніки в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, штук

Вид техніки	2000 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2000 р.
Трактори	11233	3289	3101	3054	27,1
В розрахунку на 1000 га ріллі	16	7	7	7	43,7
Потужність двигунів тракторів, тис. кВт	749	308	305	301	40,1
Зернозбиральні комбайни	2791	840	757	743	26,6
В розрахунку на 1000 га зернових (без кукурудзи)	9	3	3	3	33,3
Кукурудозбиральні комбайни	196	23	20	19	9,6
В розрахунку на 1000 га посівів кукурудзи	18	0,4	0,2	0,2	1,1

Закінчення табл. 1

Бурякозбиральні комбайни	702	168	152	142	20,2
Наявність установок та агрегатів для доїння корів	991	163	171	165	16,6
Наявність енергетичних потужностей у сільськогос- подарських підприємствах усього, тис. кВт	2488	818	795	813	32,6
На 100 га посівної площі, кВт	431	161	151	151	35,0

В області істотно змінилась структура основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення: зменшилась частка їх пасивної частини, збільшилась вага активної.

Більш детальний аналіз цієї тенденції свідчить про те, що надходження машин та обладнання і транспортних засобів у сумарному виразі збільшується, хоча в абсолютному вираженні їх кількість зменшується через випереджаючі темпи зростання цін на ці види засобів. Таким чином, у вартісному виразі майно сільськогосподарських підприємств, у вигляді активної його частини, зростає.

Пасивна частина (будинки, споруди та передавальні пристрої) в основному представлені будівлями багаторічної давності, частина яких зруйнована.

За вказаний період машинно-тракторний парк сільськогосподарських підприємств зменшився більш як втричі (табл. 1).

Оновлення машинно-тракторного парку – досить складний багатофакторний процес, який поєднує економічні інтереси виробників техніки і сільськогосподарських товаровиробників. Кінцева мета цього процесу полягає у створенні такого набору машин і обладнання, який би дозволяв досягнути намічених результатів виробництва за рахунок інтенсивного використання природних, виробничих і фінансових чинників без шкоди навколишньому середовищу.

Стан сервісу машинно-тракторного парку в усіх районах області практично однаковий. Обласні показники можна вважати прикладом негативної динаміки в забезпеченні технікою машинно-тракторного парку АПК країни.

З 2002 р. почався процес старіння основних засобів за видами: якщо до цього періоду швидше вибувала активна частина основного капіталу, то в подальші роки темпи вибуття машин і обладнання зменшились.

В 2012 р., як і в попередніх роках, коефіцієнти вибуття сільськогосподарської техніки набагато перевищують коефіцієнти оновлення (табл. 2).

Коефіцієнти оновлення сільськогосподарської техніки при простому відтворенні повинні дорівнювати коефіцієнтам вибуття, а при розширеному – вище останніх. За оцінками спеціалістів, щоб вивести галузь із кризового стану, відповідності технічного потенціалу земельним ресурсам, трудового потенціалу та нормативно-обґрунтованих норм сільськогосподарського виробництва, темпи приросту коефіцієнтів оновлення повинні складати не менше 4–5 % на рік [4, 5].

Таблиця 2

Оновлення техніки у сільськогосподарських підприємствах області за 2012 рік

Вид техніки	Ф	О	Т	С	С	Т	С	Т	С	Коефіцієнт
-------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	------------

					вИБУТТЯ	Оновлення
Трактори	2833	157	204	2787	7,2	5,6
Комбайни						
зернозбиральні	767	41	65	743	8,4	5,5
кукурудзозбиральні	19	1	1	19	5,2	5,2
бурякозбиральні	151	2	11	142	7,3	1,4
кормозбиральні	117	1	11	107	9,4	0,9
Доїльні установки	166	6	7	165	4,2	3,6

Моніторинг основних показників, які характеризують стан тваринництва області дозволяє зробити висновок про певну стабілізацію та поступове відродження галузі. У 2012 р., порівняно з 2011 р., валова продукція тваринництва збільшилась на 8 %, в тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 18,8 %, у господарствах населення – на 5,6 %.

Запровадження державної підтримки на утримання молодняка великої рогатої худоби вперше за 2000–2012 рр. зумовило зростання чисельності великої рогатої худоби два роки поспіль. Зокрема, на кінець 2012 р. поголів'я великої рогатої худоби в області збільшилось на 11,6 тис. голів, порівняно з 2011 р. В цілому за останній рік зросло поголів'я усіх видів худоби та птиці, крім коней. Тваринницька галузь області характеризується значними змінами, які відбуваються в структурі чисельності худоби за категоріями господарств. Якщо на кінець 2000 р. у сільськогосподарських підприємствах утримувалось 34,2 % загальної чисельності ВРХ і, зокрема, 19,6 % корів, то на кінець 2012 р. їх питома вага скоротилася відповідно до 15,6 % та 8,5 %. Водночас, збільшилася частка худоби, яка утримується у господарствах населення (відповідно 84,4 і 91,5 %).

Сільськогосподарські підприємства у 2012 р. наростили поголів'я всіх основних видів тварин та птиці. Чисельність великої рогатої худоби у них зросла на 4,1 % (у тому числі корів – на 0,2 %), свиней – на 25,3 %, птиці – на 40,1 %.

Порівняно з 2011 р., у 2012 збільшилися обсяги виробництва всіх видів продукції тваринництва як в сільськогосподарських

підприємствах, так і в селянських господарствах. У 2012 р. загальне виробництво м'яса (в живій забійній масі) становило 40,5 тис. т (на 5,7 % більше, ніж у 2011 р.), молока – 459,6 тис. т (на 99 % більше), яєць – 414,3 млн. шт. (на 9,4 % більше).

Збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва зумовлено не лише нарощуванням чисельності худоби та птиці, а й покращенням її продуктивності. Середньорічний надій молока від однієї корови, що була на початок 2012 р. у всіх категорій господарств, зріс на 363 кг і становив 4073 кг. Агроформування отримали від корови по 4815 кг молока, що на 485 кг більше, ніж у 2011 р. Від однієї курки-несучки підприємства у 2012 р. одержали по 252 шт. яєць, що на 35 більше, ніж у минулому році.

До основних проблем, що стримують технічне переозброєння і оновлення майнового потенціалу сільського господарства, належить обмеженість фінансових ресурсів, які могли б бути направлені на оновлення матеріально-технічної бази [6, 7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досить повільне оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств Тернопільської області, як і країни взагалі, залежить, в першу чергу, від таких причин:

- диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію;
- сезонність виробництва, що посилює нестачу оборотних коштів аграрних підприємств;
- суми амортизаційних відрахувань не вистачає на оновлення основних засобів, оскільки інфляція за нормативний період використання значно знецінює нагромадження;
- зниження рентабельності не дає можливості залучити в галузь кредитні ресурси та кошти інвесторів.

Список використаної літератури:

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін. ; за ред. П.І. Гайдуцького. — К. : ННЦ ІАЕ, 2005. — 424 с.
2. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / І.Г. Кириленко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 452 с.

3. *Ковальчук М.І.* Економічний аналіз діяльності підприємств АПК : підручник / *М.І. Ковальчук*. – К. : КНЕУ, 2005. – 390 с.
4. *Купалова Г.І.* Теорія економічного аналізу : навч. посібник / *Г.І. Купалова*. – К. : Знання, 2008. – 639 с.
5. *Лазаришина І.Д.* Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика/ *І.Д. Лазаришина*. – Рівне : НУВГП, 2005. – 369 с.
6. *Ляхтіонова Л.А.* Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств : навч. посібник / *Л.А. Ляхтіонова*. – К. : КНЕУ, 2005. – 365 с.
7. Сільське господарство Тернопільської області за 2012 рік : статистичний збірник / за ред. *В.Г Кирича*. – Тернопіль, 2013. – *Н.В.* Економічний аналіз діяльності промислового підприємства : навч. посібник / *Н.В. Тарасенко*. – К. : Алерта, 2003. – 485 с.

КОСТЕЦЬКИЙ Ярослав Іванович – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу і статистики Тернопільського національного економічного університету.

Наукові інтереси:

- соціальна і економічна статистика та економічний аналіз;
- аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Тел.: (моб.) (097)314–28–18; (роб.) 47–50–50.

E-mail: olkos30@mail.ru.

МАТІЙЧУК Любомир Павлович – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу і статистики Тернопільського національного економічного університету.

Наукові інтереси:

- соціальна і економічна статистика та економічний аналіз;
- аналіз господарської діяльності банківських установ.

Тел.: (моб.) (095)898–14–32; (роб.) 47–50–50.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2013